

RAQAMLI DAVRDA SHAXSIY MA'LUMOTLARNI HIMOYA QILISH: HUQUQIY MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Tog'aymurotova Ruxshona Qaxramon qizi

TerDU, Yurisprudensiya ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20378778>

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada raqamli transformatsiya jarayonlari jadallashgan hozirgi davrda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning dolzarb muammolari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida shaxsiy ma'lumot tushunchasi, uning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, shuningdek, u bilan bog'liq huquqiy munosabatlar keng yoritilgan. Raqamli muhitda ma'lumotlarning noqonuniy yig'ilishi, saqlanishi va qayta ishlanishi, kiberjinoiyatlar, ma'lumotlar sizib chiqishi hamda sun'iy intellekt texnologiyalarining keng qo'llanilishi natijasida yuzaga kelayotgan yangi xavf-xatarlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: shaxsiy ma'lumotlar, ma'lumotlar xavfsizligi, kiberxavfsizlik, raqamli texnologiyalar, huquqiy tartibga solish, axborot himoyasi, ma'lumotlar maxfiyligi, sun'iy intellekt, ma'lumotlar bazasi, kiberjinoiyatchilik, raqamli huquqlar, identifikatsiya, elektron xizmatlar.

Ключевые слова: персональные данные, безопасность данных, кибербезопасность, цифровые технологии, правовое регулирование, защита информации, конфиденциальность данных, искусственный интеллект, базы данных, киберпреступность, цифровые права, идентификация, электронные услуги.

ABSTRACT. This article examines the pressing issues of personal data protection in the context of rapid digital transformation. The study provides a comprehensive analysis of the concept of personal data, its socio-economic significance, and the legal relationships associated with it. Particular attention is paid to the challenges arising in the digital environment, including unauthorized data collection, storage, and processing, cybercrime, data breaches, and risks associated with the increasing use of artificial intelligence technologies.

Keywords: personal data, data security, cybersecurity, digital technologies, legal regulation, information protection, data privacy, artificial intelligence, database systems, cybercrime, digital rights, identification, e-government services.

АННОТАЦИЯ. В данной статье рассматриваются актуальные проблемы защиты персональных данных в условиях стремительного развития цифровых технологий. В ходе исследования всесторонне анализируются понятие персональных данных, их социально-экономическое значение, а также правовые отношения, связанные с их использованием. Особое внимание уделяется таким проблемам, как незаконный сбор, хранение и обработка данных, киберпреступность, утечки информации, а также риски, возникающие в результате широкого применения технологий искусственного интеллекта.

Ключевые слова: персональные данные, безопасность данных, кибербезопасность, цифровые технологии, правовое регулирование, защита информации, конфиденциальность данных, искусственный интеллект, базы данных, киберпреступность, цифровые права, идентификация, электронные услуги.

KIRISH

XXI asr boshidan boshlab global miqyosda kuzatilayotgan eng muhim jarayonlardan biri bu raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib borishidir. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, internet tarmoqlari, mobil qurilmalar, bulutli hisoblash tizimlari hamda sun'iy intellekt asosidagi platformalar inson faoliyatining ajralmas qismiga aylangan. Natijada iqtisodiyotning raqamlashtirilishi, davlat boshqaruvida elektron tizimlarning joriy etilishi, masofaviy ta'lim va onlayn xizmatlarning kengayishi kabi jarayonlar tezlashdi. Bu esa, o'z navbatida, jamiyat rivojining yangi bosqichi raqamli jamiyat shakllanishiga olib kelmoqda.

Raqamli jamiyatda axborot eng muhim resurslardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, shaxsiy ma'lumotlar insonni identifikatsiya qilish, unga xizmat ko'rsatish, iqtisodiy operatsiyalarni amalga oshirish va turli ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Bugungi kunda har bir inson o'z faoliyati davomida ko'plab raqamli izlar qoldiradi. Ijtimoiy tarmoqlarda ro'yxatdan o'tish, onlayn xaridlar amalga oshirish, bank xizmatlaridan foydalanish, davlat portallariga murojaat qilish kabi har bir harakat ma'lumotlar bazasida qayd etiladi. Shu bois shaxsiy ma'lumotlar nafaqat shaxsiy hayotning bir qismi, balki iqtisodiy qiymatga ega bo'lgan muhim aktiv sifatida ham qaralmoqda.

Biroq raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bilan bir qatorda yangi xavf-xatarlar ham yuzaga kelmoqda. Xususan, shaxsiy ma'lumotlarning noqonuniy yig'ilishi, ruqsatsiz qayta ishlanishi, uchinchi shaxslarga berilishi, kiberjinoyatlar orqali o'g'irlanishi kabi holatlar tobora ko'payib bormoqda. Zamonaviy kiberjinoyatchilik usullari - fishing, zararli dasturlar, ma'lumotlar bazasiga hujumlar orqali millionlab foydalanuvchilarning shaxsiy axborotlari xavf ostida qolmoqda. Bu esa nafaqat alohida shaxslarning, balki butun jamiyat va davlat xavfsizligiga ham jiddiy tahdid soladi.

ASOSIY QISM

Raqamli davrda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalasi ko'p qirrali va murakkab jarayon bo'lib, u nafaqat texnologik, balki huquqiy, ijtimoiy va iqtisodiy jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Avvalo, shaxsiy ma'lumot tushunchasining mazmun-mohiyatini aniqlash muhim ahamiyatga ega. Shaxsiy ma'lumotlar deganda, bevosita yoki bilvosita muayyan jismoniy shaxsni aniqlash imkonini beruvchi har qanday axborot tushuniladi. Bunga shaxsning identifikatsion ma'lumotlari, aloqa vositalari, biometrik ko'rsatkichlari, moliyaviy holati, sog'lig'i, ijtimoiy faoliyati va hatto uning raqamli muhitdagi xatti-harakatlari kiradi. Zamonaviy sharoitda ushbu ma'lumotlar turli axborot tizimlari, ma'lumotlar bazalari va bulutli platformalarda saqlanib, qayta ishlanmoqda.

Shaxsiy ma'lumotlarning qiymati ortib borayotganligi sababli ular iqtisodiy resurs sifatida ham qaralmoqda. Raqamli iqtisodiyotda kompaniyalar foydalanuvchilar haqidagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali marketing strategiyalarini ishlab chiqadi, xizmatlar sifatini oshiradi va yangi mahsulotlar yaratadi. Shu bilan birga, ma'lumotlardan noto'g'ri foydalanish yoki ularning oshkor bo'lishi jiddiy salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Masalan, shaxsiy ma'lumotlar asosida firibgarlik, identifikatsiyani o'g'irlash yoki noqonuniy moliyaviy operatsiyalar sodir etilishi mumkin.

Raqamli muhitda yuzaga kelayotgan asosiy muammolardan biri bu shaxsiy ma'lumotlarning noqonuniy yig'ilishi va qayta ishlanishidir. Ko'plab onlayn platformalar foydalanuvchilarning roziligini yuzaki shaklda oladi yoki umuman olmasdan turib ularning ma'lumotlarini yig'adi. Foydalanuvchilar esa ko'pincha xizmatlardan foydalanish qulayligi sababli maxfiylik siyosatini to'liq o'rganmasdan rozilik bildiradi. Natijada ularning ma'lumotlari reklama, profiling va boshqa maqsadlarda keng qo'llaniladi. Bu esa shaxsiy hayot daxlsizligining buzilishiga olib keladi.

Yana bir muhim muammo bu kiberjinoyatlar bilan bog‘liqdir. Axborot tizimlariga noqonuniy kirish, zararli dasturlar yordamida ma’lumotlarni o‘g‘irlash, fishing hujumlari orqali foydalanuvchilarning login va parollarini qo‘lga kiritish kabi holatlar tobora keng tarqalmoqda. Bunday hujumlar natijasida katta hajmdagi ma’lumotlar bazalari oshkor bo‘lishi va qora bozorlarda sotilishi mumkin. Bu esa nafaqat alohida shaxslar, balki korxonalar va davlat organlari uchun ham jiddiy xavf tug‘diradi.

Shu bilan birga, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish sohasida huquqiy muammolar ham mavjud. Qonunchilik ko‘pincha texnologik rivojlanishdan ortda qoladi. Masalan, sun‘iy intellekt va katta ma’lumotlar texnologiyalarining paydo bo‘lishi bilan yangi turdagi ma’lumotlar qayta ishlash usullari yuzaga keldi, biroq ularni tartibga soluvchi aniq huquqiy normalar yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Bundan tashqari, ma’lumotlarning transchegaraviy harakati masalasi ham dolzarb hisoblanadi. Internet global tarmoq bo‘lganligi sababli ma’lumotlar bir davlat hududidan boshqasiga erkin uzatiladi, bu esa ularni qaysi davlat qonunchiligi asosida himoya qilish masalasini murakkablashtiradi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, shaxsiy ma’lumotlarni samarali himoya qilish uchun kompleks yondashuv zarur. Rivojlangan davlatlarda ushbu sohada qat‘iy qonunchilik va nazorat mexanizmlari joriy etilgan. Masalan, ma’lumotlarni qayta ishlash faqat foydalanuvchi roziligi asosida amalga oshiriladi, tashkilotlar esa ma’lumotlar xavfsizligini ta‘minlash bo‘yicha aniq majburiyatlarga ega. Bundan tashqari, foydalanuvchilarga o‘z ma’lumotlarini boshqarish, ularni o‘chirish yoki tuzatish huquqi berilgan.

O‘zbekiston Respublikasida ham shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilishga qaratilgan muhim qadamlar qo‘yilmoqda. Mamlakatda tegishli qonunchilik bazasi yaratilgan bo‘lib, u shaxsiy ma’lumotlarni yig‘ish, saqlash va qayta ishlash tartibini belgilaydi. Shu bilan birga, amaliyotda ayrim kamchiliklar mavjud. Jumladan, tashkilotlarda axborot xavfsizligi tizimlari yetarli darajada rivojlanmagan, foydalanuvchilarning huquqiy savodxonligi past darajada, ayrim hollarda esa ma’lumotlar bilan ishlashda mas‘uliyatsizlik holatlari uchrab turadi.

MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Raqamli davrda shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish sohasida bir qator dolzarb muammolar mavjud. Eng avvalo, ma’lumotlarning noqonuniy yig‘ilishi va foydalanuvchi roziligisiz qayta ishlanihi keng tarqalgan. Ko‘plab onlayn platformalar maxfiylik siyosatini murakkab shaklda taqdim etib, foydalanuvchilarning ongli roziligini to‘liq ta‘minlamaydi. Ikkinchi muammo - kiberjinoyatlar bo‘lib, xakerlik hujumlari, fishing va zararli dasturlar orqali shaxsiy ma’lumotlar o‘g‘irlanmoqda. Shuningdek, qonunchilikning texnologik rivojlanishdan ortda qolishi, transchegaraviy ma’lumotlar oqimini tartibga solishdagi murakkabliklar va aholining raqamli savodxonligi pastligi ham muhim muammolar qatoriga kiradi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun bir qator samarali yechimlar taklif etiladi. Avvalo, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilishga oid qonunchilikni zamonaviy talablar asosida takomillashtirish zarur. Shu bilan birga, axborot tizimlarida kuchli kiberxavfsizlik choralarini joriy etish, jumladan shifrlash, ko‘p bosqichli autentifikatsiya va doimiy monitoring tizimlarini qo‘llash muhim hisoblanadi. Aholining raqamli savodxonligini oshirish, foydalanuvchilarga ma’lumotlarni himoya qilish ko‘nikmalarini o‘rgatish ham alohida ahamiyatga ega. Bundan tashqari, davlatlar o‘rtasida xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va yagona standartlarni joriy etish orqali transchegaraviy ma’lumotlar xavfsizligini ta‘minlash mumkin.

XULOSA

Yuqorida keltirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli davrda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalasi nafaqat alohida shaxslar, balki jamiyat va davlat xavfsizligi uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida shaxsiy ma'lumotlardan foydalanish imkoniyatlari kengaygan bo'lsa-da, ular bilan bog'liq xavf-xatarlar ham ortib bormoqda.

Mazkur muammoni samarali hal etish uchun huquqiy bazani takomillashtirish, zamonaviy kibexavfsizlik choralarini joriy etish hamda aholining raqamli savodxonligini oshirish zarur. Faqatgina kompleks yondashuv orqali shaxsiy ma'lumotlarning daxlsizligini ta'minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda raqamli jamiyatni barqaror rivojlantirish mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi. "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonun. - Toshkent, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmon. - Toshkent, 2020.
3. European Union. General Data Protection Regulation (GDPR). - Brussels, 2016.
4. Stallings W. *Cryptography and Network Security: Principles and Practice*. - Pearson Education, 2017.
5. Kurose J., Ross K. *Computer Networking: A Top-Down Approach*. - Pearson, 2017.